

IN MEMORIAM

ANTON SOVRÈ

(1885—1963)

Ob izvolitvi Antona Sovreta za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti je Letopis Akademije (*Letopis SAZU V*, 1952—1953, Ljubljana 1954, 86—88) zapisal: »Sovrè si je nadel za življensko nalogo, da bo oskrbel Slovincem prvovrstne prevode najvažnejših klasičnih del, zlasti iz grške literature«. Res je to bila naloga, ki jo je Sovrè vztrajno in dostikrat blesteče izpolnjeval kot osrednjo nalogo svojega življenja in čeprav je bilo njegovo študijsko zanimanje mnogovrstno, se je vedno predvsem vračal k mizi prevajalca in v ponašitvi klasičnega teksta videl resnični cilj svojih naporov.

Popolna bibliografija in presoja Sovretovega dela je stvar drugih raziskovalcev in drugih revij. Zeleti bi bilo, da bi zelo nepopolni in deloma netočni, samo skicirani bibliografiji v Letopisu Akademije (glej še *J. Kastelic*, *Argo* 2, 1963, 69—71) kmalu sledila boljša in točnejša.

»Zgodovinski časopis« pa se mora spomniti Antona Sovreta predvsem kot *zgodovinarja*. Že razmeroma zgodaj (1928) je izšla drobna knjižica »Gospodarske razmere pri starih narodih«. V kratkem pregledu se avtor pomudi najprej pri starih državah Prednjega Vzhoda (str. 3—18), obširno obdela Grčijo (18—64) in končno Rim (65—97). Knjižici se vidi, da so viri črpani iz druge roke in da so ekonomski procesi bolj opisani kot pa razloženi. Fundamentalna dela kot Rostovcev za helenizem (*The social and economic history of the Hellenistic World*, I—III, 1941) in Heichelheim za celoto (*Wirtschaftsgeschichte des Altertums*, I—II, 1938, angl. predelana izdaja I—II, 1957—1964) še niso bila napisana. Pri pregledu ekonomskega razvoja rimskih provinc je Ilirik izpuščen; vrzel — ki je v vseh modernih pregledih rimske ekonomike občutna in ki bi jo resnejše Sovretovo prizadevanje v tej smeri kasneje gotovo skušalo vsaj deloma zapolniti. Zanimiv in vzpodbuden pa je bil že sam pojav te drobne knjižice, ki jo je izdala Kmetijska Matica, spričo »klasičnih« zgodovin, kjer ekonomika tako rekoč ne obstaja ne kot proces in ne kot pojav.

Toda pravo zgodovinsko dejanje predstavlja eno od Sovretovih glavnih del — »Stari Grki«, ki so izšli v Celju leta 1939 kot drugi (in edini) zvezek novo zasnovane monumentalne Mohorjeve Občne zgodovine. To je bila sinteza v pravem pomenu besede, plod obsežnega študiranja modernega zgodovinopisja o klasični dobi Grkov, rezultat intimnega poznavanja grških avtorjev, torej avtentičnih virov, in končno sad potovanja po Grčiji, kjer je dežela s svojim prirodnim in kulturnim profilom dala pisatelju atmosfero, v kateri naj se razpleta drama grške zgodovine. Od modernih avtorjev je Sovreta vodil predvsem *J. Beloch* (*Griechische Geschichte*, 1912—1927²). Zgodovina Grkov se odvija

izolirano od kretske-mikenske dobe do Aleksandra in diadohov in kar je grških kontaktov z državami Vzhoda, pa z barbari severnega Balkana in skitske južne Rusije ter z italskimi plemeni in feničarsko Kartagino, jih avtor pritegne z vidika grškega razvoja ali pa jih celo kot nepomembne pusti ob strani. Sinhronistični prikaz *E. Meyerja* (*Geschichte des Altertums*, končna izdaja, 1925—1937) bi bolj ustrežal objektivni sliki, a je bil nasproten, kolikor je videti, tudi že samemu konceptu Mohorjeve Občne zgodovine. Seveda ostane odprto vprašanje, koliko bi se ta zgodovina mogla v kasnejših, nenapisanih zvezkih še odtegovati sinhronistični metodi. Odmaknitev od sinhronističnega podajanja zgodovinskega procesa pa je bila Sovretu za njegovo sintezo dobrodošla.

Sovrè Belochu ni sledil v vseh podrobnostih. Tako se na primer pri selitvi dorskih plemen izogiblje njegovega skrajnega skepticizma. Svoj zgodovinski opis začenja z mikensko dobo, končuje pa ga z vdorom Keltov 277 pr. n. š. oziroma z letom 280, ko se po bitki pri Kuropediju 281 konča doba diadohov in nastopi čas ločenih helenističnih monarhij in njihovega medsebojnega političnega ravnotežja. Ta Sovretov zaključek je opravičljiv iz morebitnega celotnega koncepta Mohorjeve Občne zgodovine, ki se ni nadaljevala in ki bi v tretjem zvezku verjetno podala zgodovino helenizma v zvezi z rimsko zgodovino. Če ga motrimo izolirano, pa ni logičen. Velika cezura v grški zgodovini se ne izvrši v tretjem, ampak v četrtem stoletju. Če se pridružimo *Bengtsonovi* tezi (*Griechische Geschichte*, 1960²), bi morali v Filipu Makedonskem videti dejanskega začetnika nove dobe; tu izgine klasična pólis in nastopi monarhična teritorialna država, razred lastnikov sužnjev v demokratični medsebojni pariteti se umakne vojaški kasti, ki bazira na veliki zemljiški lastnini, družbena nadstavba se od individualistične »kalokagathie« premika k teokratičnim in hierarhičnim oblikam, filozofija pa se v zaostrenih protislovljivih družbenega položaja z višine ontoloških vprašanj spušča v prakticistične »življenjske« filozofije skepticizma, stoicizma, epikureizma. — Cezuro lahko postavimo tudi s pojavom Aleksandra in to morda še bolj upravičeno kot to zagovarja Bengtson za dobo Filipa. Predor grške politike, ekonomike in kulture v področja starih monarhij Vzhoda in medsebojni dialog obeh velikih partnerjev pomeni začetek novega časa. Grška kultura postane svetovna, grška ekonomska teorija in praksa zaobjame neizčrpna bogastva Ponta, Prednje Azije in Severne Afrike in poseže na zahodni Mediteran, grški, to je makedonsko-grški sistem absolutistične »prosvetljene« monarhije pa zamenja stari teokratični sistem vzhodnih despotij. V enem ali drugem primeru, s Filipom ali z Aleksandrom, je meja logična in historično upravičena, konec diadohov okoli 280 pa pomeni samo zaključek prve faze helenizma (z dvema pododdelkoma — od Aleksandrove smrti 323 do bitke pri Ipsu 301 in od Ipsa do Kuropediona in Lizimahove ter Seleukove smrti 281 oziroma 280). Sedaj ne sledi nekaj novega, marveč le druga helenistična faza, to je doba ravnotežja sil od 280 do 201, do posega Rimljanov. Doba do Akcija 31 predstavlja nato tretjo in končno fazo helenizma pod prevlado Rima. — Če bi gledali na Sovretovo knjigo izolirano, brez vidika serije, za katero je bila namenjena, bi seveda bilo nujno, da bi avtor grško zgodovino nadaljeval še skozi vso helenistično dobo s posegom Rima v porušeno ravnovesje helenističnih monarhij in bi opisal njih politični zlom v zadnjih dveh stoletjih vse do bitke pri Akciju in do zasedbe Egipta po Oktavijanu.

Pri zaključni periodizaciji Sovretove zgodovine smo se namenoma pomudili nekoliko obširneje, ker nam ta primer zelo dobro pokaže težave, s katerimi se je pisatelj moral spoprijeti. Sedaj ni več treba, da bi se spuščali v podrobnosti in ugotavljali npr. Sovretov pretirano negativen oris Demostena

itd. (glej ocene ob izidu knjige: *F. Trdan*, Čas 34, 1939/1940, 295—302; *B. Saria*, GMDS 22, 1941, 83—85; *J. Kastelic*, Dom in Svet, 1941, 95—100, 142—144, 221—225). Značaj knjige Sovretu ni dovoljeval opomb z analizo virov in bibliografijo in je torej ostajal na liniji »čiste« sinteze. Knjiga je bila namenjena širokim krogom slovenskega beročega občinstva. Odveč bi bilo tudi gledati nanjo z vidika materialistične koncepcije zgodovine. Ugotoviti pa moramo vendarle posebej še vnemo, s katero Sovrè podčrtava svetle in temne strani malega grškega narodiča in mu kljub vsem njegovim blodnjam in tegobam poje slavospev duhovne velesile: to bi mogla biti za naprednejše katoliške kroge okoli Finžgarjeve Mohorjeve družbe prozorna analogija na zaprte razmere slovenskega naroda v času po šestem januarju 1929 — podobno kot je Josip Vidmar v »Kulturnih problemih slovenstva« postavil drzno in z vidika slovenske liberalne veleburžoazije heretično paralelo Grki — Slovenci, mali narod — kulturna velesila. Protislovja razmer, v katerih je Sovretova knjiga nastala, so se torej nujno in logično »objektivizirala« v njeni historični vsebini. »Stari Grki« pa so ostali doslej naš največji in najpomembnejši tekst o antiki.

Zgodovinskim študijam se je Sovrè kasneje najbolj približal v uvodih k izboru prevodov iz Plutarha (*Življenje velikih Rimljanov*, 1950; *Življenje velikih Grkov*, 1959.) V grških življenjepisih je za nekatere, od Solona do Fokiona, deloma uporabil svoj stari tekst iz zgodovine Grkov, dasi je podatke vedno strnil okoli konkretnega biosa in dodal marsikaj novega, posebno v obširnejšem uvodu k Periklovem življenjepisu. Teksti Pirov, Agis in Kleomenes pa nadaljujejo Stare Grke tudi v dobo helenizma po letu 280. Značilen za Sovreta pa je tudi izbor — kljub temu, da je Plutarhov življenjepis Aleksandra izvrstno napisan, in kljub velikemu historičnemu pomenu osebe ga Sovrè ni uvrstil med prevode.

Kako bi se nadaljevali »Stari Grki« v rimskem zvezku, če bi bil napisan, pa je Sovrè deloma nakazal v krajšem in mestoma naglo skiciranem uvodu k Plutarhovim Rimljanom. Tudi tu ni šel mimo problemov, kot se vidi npr. pri opisu Sullovega delovanja in značaja ali pa pri Cezarju. Vendar dogodke po Sullovi zmagi preko potrebe dramatizira, Cezarjevi osebnosti pa odmeri dosti preveliko vlogo in presojo resničnega prehoda od republike v monarhijo zamenja retorično pretiravanje. Knjiga o rimski zgodovini bi verjetno imela podobne svetle in senčne strani kot knjiga o Grkih. Seveda pa bi historično zahtevnejša in obširnejša snov na avtorja s svoje strani nedvomno pozitivno vplivala.

Z izrazito zgodovinsko problematiko se je srečal Sovrè še pri svojem mojstrskem prevodu Herodota (I 1953; II 1955). V uvodu, ki dobro opiše Herodotovo življenje, delo in pomen, se Sovrè loteva tudi širšega problema grškega zgodovinopisja in se ogreva za Spenglerjevo definicijo grškega duha, ki da je ahistoričen. Zaradi tega — meni — se je grško zgodovinopisje tudi tako pozno in razmeroma šibko razvilo. Spenglerjeva duhovita oznaka spada v svet idealistične aprioristike (glej *J. Kastelic*, Naši Razgledi 1954 št. 8, 22—23). Posebni pogoji grške pólis niso vzbujali potrebe po obširnih zgodovinah izven kronik lastnega mestnega življenja. Stiki z Orientom in poseg Aten v Malo Azijo in na Sicilijo pa so takoj prinesli spremembo, takoj sta se pojavila Herodot in Tukidid. Razvoj filozofskih disciplin na prelomu 5. in 4. stoletja pa je tudi povzročil prehod od Herodotovega deskriptivnega in »logografskega« načina do Tukididove kavzalne povezane analize historičnih pojavov v njihovem razvojnem procesu.

Končno moramo omeniti še obširne opombe, ki jih Sovrè dodaja k prevodom in ki so ponekod pravi historični leksikoni imen, krajev in dogodkov —

npr. pri Herodotu (I str. 377—477; II str. 321—376) ali pri Plutarhových Grkih (str. 429—526). Veliko zgodovinskega in kulturnozgodovinskega gradiva pa je tudi v Sovretovih uvodih in komentarjih k čisto literarnim ali filozofskim tekstom — Homer: Iliada, 1950, Odiseja, 1951; Starogrška lirika, 1964, postumno izdal K. *Gantar*; Predsokratiki, 1946; Aishilos: Oresteia, 1963; Sofokles: Kralj Oidipus, Oidipus v Kolonu, Antigona, Filoktetes, 1962; Euripides: Bahke, Alkestis, Feničanke, 1960; Platon: Poslednji dnevi Sokrata, 1955; Platon: Simposion in Gorgias, 1960; Lukian: Satire, 1946; Mark Aurelij: Dnevnik, 1934; Horac: O pesništvu, 1963³; Lukrec: O naravi sveta, 1959). Zlasti komentar k Lukrecu je izredno obširen (str. 181—498), bogat filozofske analize, a gre mimo dveh bistvenih stvari — poezije Lukrecovega dela na eni strani in dialektične materialistične misli na drugi strani (za Herodota primeri še: J. *Kastelic*, Herodot in njegove zgodbe, uvod k skrajšani izdaji Sovretovega prevoda Herodota, *Kondor* 44, Ljubljana 1961; za Aishila: J. *Kastelic*, *Argo* 2, 1963, 69—71, za Lukreca: I. *Pirkovič*, *Naša Sodobnost* 7, 1959, 1057—1068). Ne smemo tudi prezreti Sovretovih zaslug pri terminologiji in drugih jezikovnih vprašanih zgodovinske stroke (npr. za arheologijo predelani prevod nemškega *Abramičevega* vodiča »Poetovio«, Ptuj 1925, ki mu je dodal poseben terminološki slovensko-nemški »Slovarček«, str. 201—206).

Pokojni Anton Sovrè ni bil poklicni zgodovinar in tudi ni imel take ambicije. Njegov svet je bila klasična literatura Grkov in Rimljanov, pri tem pa so bili Grki njegova ljubezen, grški jezik in njegove umetniške ter kulturne stvaritve pa velika in meritorna zakladnica omike, humanizma in življenjske modrosti. Kot vsak pravi humanist je bil Sovrè tudi navdušen pedagog in pouk v šolah na gimnaziji in kasneje na univerzi mu ni pomenil navadne zaposlitve ali posredovanja nekih vednosti, ampak mu je bil delo na vzgoji mladega človeka v antičnem, sokratičnem smislu — napeljevanje k ljubezni do znanja, ki odrešuje. V tem smislu je značilen njegov govor maturantom klasične gimnazije v Ljubljani ob koncu šolskega leta 1930/1931 (*Izvestja* klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1930/1931, str. 6—13). Od tod izvirajo njegovi naporji za moderne učbenike latinščine (*Lanx satura* — *Latinska čitanka*. Za gimnazije, prva stopnja, 1928) in slovenščine (*Slovenska čitanka in slovnica*, s soavtorji, I—IV, 1931—1935; 1939⁴). Dasi sam ni našel časa in dovolj interesa za tekste, ki gredo izven kroga starogrške literature, pa je vendar z izrednim posluhom prevedel Avguštinove Izpovedi (1932), prvi tekst osebnosti, formirané na tradiciji antike, a že stoječe v drugih historičnih koneksih in usmerjene v druge miselne tokove. Humanistično zanimanje ga je privedlo še do prevajanja Erazma (*Hvalnica norosti*, 1952) in do »Pisem mračnjakov« (1952). Sovretovi direktni ali indirektni učenci so se lotili, poleg nadaljevanja prevodov iz grščine (*Gantar*: Aishilos; *Fašalek*: Tukidid, Ksenofon, Polibij), tudi bizantinskih (*Gantar*: Prokopij) in latinskih tekstov (*Šmid*: Katul, Suetonij). Ni dvoma, da je visoki nivo Sovretovega prevajanja indirektno vplival na skrbnost pri novem prevodu Novega testamenta (*Jerè*, *Pečjak*, *Snoj* 1925, 1929) in pri oblikovanju prevajalskega programa cerkvenih očetov F. Ks. *Lukmana*.

Ne pretiravamo, če trdimo, da je pokojni humanist izvršil veliko delo — približal je helenskega, antičnega duha v sfero slovenske narodne kulture. S tem pa je obogatil naš čas in pokazal nalogo bodočemu rodu.

Jože Kastelic